

A KOCKÁRA TETT OKTATÁS

Mik a következményei a számonkérhetőséggel kapcsolatos oktatási reformoknak, különösen a nagyvárosi iskolákban, mégpedig olyan politikai, gazdasági és kulturális kontextusban, amelyet az egyre erőteljesebb globalizáció és a növekvő társadalmi egyenlőtlenség jellemez? Pauline Lipman, a chicagói DePaul University oktatója ezekre a kérdésekre keresi a választ könyvében a neoliberális oktatási reformok politikai gazdaságtanát és kultúrpolitikáját vizsgálva Chicago példáján keresztül. A szerző önmagát a politikatudomány kritikai vonulatához („critical policy scholarship”) tartozónak definiálja, amely szerint a szakmapolitika egyes társadalmi kontextusokból és hatalmi viszonyokból leszűrődő értékkefejeződések összessége, és amely elkötelezetten kiáll az igazságtalan társadalmi viszonyok átalakítása mellett.

A könyv első három fejezete elméleti alapvetést tartalmaz és a vizsgált problémák fogalomrendszerét járja körbe. Ezt követik három fejezeten keresztül egyes chicagói iskolák esettanulmányai (két afro-amerikai diákok által látogatott iskola, egy mexikói többségű, végül pedig egy középosztálybeli háttérű diákok által dominált iskola), amelyek megmutatják, hogy mit jelentenek az egyes oktatáspolitikai döntések a különböző iskolák tanárai és diákjai számára.

Az első fejezet a globalizáció, a gazdasági tervezés és a városi oktatás bonyolult kapcsolatrendszerét vizsgálja Chicago viszonylatában. A második fejezet témája a chicagói iskolai reform, valamint ennek politikai, gazdasági és kulturális kontextusa. A harmadik fejezet az elszámoltathatóság, a társadalmi differenciálódás és a faji alapú társadalmi kontroll jelenségét vizsgálja.

Az első fejezetek központi kérdése a fennálló egyenlőtlenségek és a globalizációhoz kapcsolódó gazdasági és politikai szakmapolitikák bonyolult viszonya és a gyakorlatban – azaz egészen pontosan Chicagóban – való megjelenése. A városi oktatás problémái a szerző szerint az egyenlőtlenségekre vezethetők vissza, azonban a gazdasági globalizáció – amely különösképpen jelen van a Chicagóhoz hasonló nagyvárosokban – erősen hozzájárul ezeknek az egyenlőtlenségeknek a felnagyításához azáltal, hogy a globalizált gazdaságban kritikussá válóval bíró, hogy ki és milyen tudáshoz fér hozzá, és így az oktatáspolitikai a gazdasági tervezés egyik központi

elemévé válik. Azonban Lipman hangsúlyozza, hogy ez a helyzet korántsem szükségszerű és elkerülhetetlen – csupán egy alternatíva a többi közül. Elemzésében az oktatáspolitikai szerepét vizsgálja a faji és osztályegyenlőtlenségek kialakulásában és az uralmi viszonyok újratermelésében. Elemzése keretét a társadalmi igazságosság négy követelménye adja – az egyenlőség, a hatóerő, a kulturális relevancia és a kritikai gondolkodás alapjai.

Külön kitér a számonkérés (accountability) rendszerére, mint az iskolák közötti rétegződés és a tanítás és tanulás mindennapi gyakorlatának (azaz a központi tesztekre való felkészülés mint oktatási cél) legfőbb meghatározó elemére. Az iskolák differenciálódása azonban erőteljes faji különbségtételt is mutat: a különböző tantervek és programok különböző szimbolikus funkciókkal is bírnak (pl. az afro-amerikai és mexikói többségű iskolák esetében a kontroll és fejelemelőtérbe helyezése általános jelenség).

Elsőként – a negyedik fejezetben – Lipman két olyan iskolát vizsgál, ahová alacsony jövedelmű afro-amerikai családok gyermekei járnak (a Grover az egyik legszegényebb környék diákjait oktatja, míg a Westview a közösség egyik leg-erősebbjeként számon tartott iskolája), és ennek segítségével illusztrálja az elszámoltathatóság és a szabályozás problémáit. Az 1995. évi chicagói iskolai reform, melynek lényege az iskolák teljesítmény alapján történő elszámoltathatóságának megteremtése volt központi irányítással, ezekben az iskolákban elsősorban a tanárok és a diákok szabályozását jelenti, valamint a standardizált tesztekhez szükséges készségeket, ezek folyamatát és legfőképpen eredményét. Ez egyfelől megfelel az alacsony szakképzettséget igénylő munkavégzésre való felkészítésnek, másfelől azonban része annak a faji alapú értelmezésnek, amely az afro-amerikaiakat általában véve társadalmi kontrollra szoruló csoportnak tekinti. Ez a fajta politika hozzájárul a fehér kultúra felsőbbbbségéhez és a középosztálybeli és fehér norma városi mítoszához, ami az ipari munkában feleslegessé vált afro-amerikai városi közösségek eltávolítását kívánja igazolni.

Számos következtetés vonható le a két iskola közeli tanulmányozásából, a tanárokkal és diákokkal folytatott beszélgetésekből. A számonkérhetőség szemmel láthatólag nem szolgálta az egyenlőség megteremtését: nemhogy hozzájárult volna a tanítás színvonalának emel-

séhez, de gyakran az oktatás egyenlővé vált a tesztekre való felkészüléssel. Jó iskola ugyanis az, amelynek diákjai a központi teszteken magas pontszámot érnek el. Ha pedig ezt nem sikerül elérniük, a felelősséget az állam az igazgatókra, tanárookra és diákokra hárítja, ahelyett, hogy a realitások, emberi és anyagi források, valamint az egyenlőtlenség és faji alapú megkülönböztetés hagyományait is figyelembe véve a probléma gyökereihez visszanyúlva hoznának meg szakmapolitikai döntéseket.

Az ötödik fejezet a jórészt mexikói bevándorlók gyermekei által látogatott Brewer iskola példáján keresztül fest képet a számonkérhetőség anyagi és ideológiai erejéről a nyelvi és kulturális asszimilációra törekvő politika viszonylatában.

Lipman hasonló jelenségről számol be a kritikai olvasáskészség és a matematika kérdésében az előző iskolánál tapasztaltakhoz: a teszteken való megfelelés kényszere itt is kerékkötőjévé válik az innovatív és a diákok számára megfogható haszonnal bíró kezdeményezéseknek. Emellett megfogalmazódik a diákok által átélt kettős igazságtalanság érzése is: annak ellenére, hogy oktatásuk alacsonyabb színvonalú, ugyanannak a mércének kell megfelelniük, és a rendszer folyamatosan azt az üzenetet közvetíti feléjük, hogy oktatásuk hiányosságaiért ők maguk a felelősek. A másik fő probléma kétnyelvűség leértékelése a központi oktatáspolitikai által, amely végcélként az angol nyelvre történő teljes áttérést tűzi ki (hiszen a központi tesztek nyelve az angol), amelyben a kétnyelvű oktatás egy átmeneti fázis lehet csupán. Ez amellett, hogy szimbolikusan az angolt mint a hatalom felsőbbrendű nyelvét jeleníti meg, sokak által egy nagyobb kampány részeként jelenik meg a latin népesség politikai erejének elnyomására. A központi rendelkezések az angol mint második nyelv céljairól és standardjairól szintén a kulturális asszimilációt segítik elő.

Végigkövethető, ahogy a Brewer iskola törekvései is a reflektív, önfeljesztő és párbeszédkereső faji és kulturális kérdéseket feszegető környezet megvalósítására sorra meghíúsultak az egyre intenzívebbé váló centralizált szabályozás és felügyelet miatt.

A hatodik fejezet a Farley Elementary School – jórészt középosztálybeli diákok által (akiknek 60 százaléka afro-amerikai) látogatott iskola – példáján keresztül illusztrálja a hivatalos politika differenciálós és az egyenlőtlenségeket to-

vább növelő erejét, érdekes kontrasztot nyújtva az előzőekben bemutatott iskolákkal. Az iskola oldott légköre tág teret kínál az önálló és kreatív tanulásra a diákok számára, és ösztönzőleg hat a kompetens és gondolatgazdag tanárookra. A központi tesztek itt sem találkoznak egyöntetű tetszéssel: ennek oka itt azonban az, hogy a tesztek alacsonyabb színvonalat képviselnek a Farley-ban zajló gazdag, független és holisztikus szemléletű oktatási gyakorlathoz képest. Ez a környezet elhomályosítja a faji- és osztályalapú egyenlőtlenségek felfedezését, azonban bizonyos jelenségekből a szerző itt is felfedezni véli ennek jeleit: a jelenlévő faji alapú különbségtétel és a diákok felelőssége saját oktatásukban itt is fel-felmerülő motívum.

Az utolsó fejezet az előzőek összegzése mellett egy alternatív oktatási napirendre tesz javaslatot. George W. Bush 2001. évi „No Child Left Behind” nemzeti oktatáspolitikájára neoliberais, üzletközpontú oktatáspolitikát jelenít meg, amely csakis a teszten elért eredményre koncentrál, és minden más tudást, tehetséget és képességet figyelmen kívül hagy. A chicagói oktatáspolitikában is megjelennek az oktatásról zajló neoliberális párbeszéd elemei: az egyenlőség egyéni felelősség függvénye; az oktatás komplex etikai és társadalmi folyamatait és céljait technikai racionalitás és hatékonyság váltja fel; és az oktatás célja a munkaerőpiaci siker, nem pedig valamiféle közjóban való demokratikus részvétel. Ez a rendszer tehát leegyszerűsíti az oktatás célját egy teszten elért eredményre. A fenti iskolákat vizsgálva is arra a következtetésre juthatunk, hogy ez a fajta oktatáspolitikai nem járul hozzá a tanárok és a diákok kompetenciáinak növeléséhez, az úgynevezett sikerek (azaz a teszteredmények javulása) valódi értéke is megkérdőjelezhető. A központosított szabályozás és számonkérés emellett folyamatosan azt sugallja a tanároknak és diákoknak, hogy nincs hatalmuk az ismeretek megszerzése felett, és hogy mind „próbaidőn” vannak – ez a légkör pedig az iskolai élet valamennyi aspektusát átítatja.

Milyen feltételeknek kellene tehát megfelelnie az oktatásnak, hogy az biztosítsa a valódi egyenlőséget, a kritikai gondolkodást és a valóban demokratikus értékek érvényesülését? Ezek Lipman szerint a tanterv, amely jelentéssel bír a diákok számára és kapcsolódik az életükhöz, a források (intellektuális, kulturális, anyagi és ideológiai) biztosítása, a „képességek” és „problé-

mák” fogalmának újragondolása az oktatási diskurzusban, végül pedig az oktatáspolitikai elhelyezése egy nagyobb helyi és globális küzdelemben az anyagi javak újraelosztásáért és a kulturális elismerésért. Annál is inkább erre volna szükség, mert a 2001. szeptember 11-i események és következményeik megértéséhez és konstruktív feldolgozásához éppen hogy arra a fajta kritikai és problémamegoldó gondolkodásra volna szükség, ami a jelenlegi oktatáspolitikát következtében egyre inkább háttérbe szorít.

(Lipman, P.: *High Stakes Education: Inequality, Globalization, and Urban School Reform*. London, New York, Routledge-Falmer, 2004.)

Rácz Judit

NAGYVÁROSI ISKOLÁK KIHÍVÁSAI

A *Városi oktatás kihívásai* című láttán a magyar olvasóban biztosan nem olyan kérdések merülnek fel, amiről ez a könyv szól. A három amerikai szerző által szerkesztett kötet alcíme – Szociológiai perspektívák a következő évezred számára – már valamivel többlet mond a címnél a kötet tartalmáról. A címben szereplő terminusról a hazai olvasó csak a kötet bevezetőjéből tudja meg, hogy mit is rejt magában: olyan, a nagyvárosok elszegényedett belső övezeteiben található iskolákról van szó, ahol szinte kizárólag problémás családi háttérrel rendelkező, szegény és nagy valószínűséggel kisebbséghez tartozó tanulókat oktatnak rossz körülmények között. A „városi oktatás” terminus a kötet címeiben olyan magától értetődőséggel áll, hogy jogosan következtetünk arra, hogy a kapcsolódás az amerikai olvasók számára nemcsak létező, de egyértelmű is. A bevezetőből a magyar olvasók előtt is világossá válik az összefüggés: az észak-amerikai nagyvárosok jelentős részében a szuburbanizációs folyamatok következtében a középosztály elhagyta a belső városrészeket, és kertvárosias településekre költözött a nagyváros vonzáskörzetében. A nagyvárosok belső övezetei ennek következtében egyre depreszsiósbakká váltak, ezekben a városrészekben egyre inkább csak az „underclass” maradt. Egy másik fontos, demográfiai átalakulás is alakított

ta a folyamatokat: amerikai nagyvárosok jelentős részében növekszik a színes bőrűek aránya (Washingtonban a lakosság 73 százaléka fekete, Detroitban 79 százalék, New York-ban 57 százalék kisebbségi származású és 26 százalék fekete stb.). A városok belső övezeteiben működő iskolák ilyenformán egyre nagyobb valószínűséggel olyan tanulókkal foglalkoznak, akik nemcsak szegények, de többnyire valamely kisebbséghez tartoznak, s akiknek gyakran még az angol nyelvvel is gondjaik vannak. Hogy a kérdés országosan is komoly súlyú bír, azt mutatja az egyik hivatkozott adat, miszerint az USA-ban a tanulók 28 százaléka látogat ilyen városi iskolát. A városi iskolák egyre nagyobbak, egyre kevesebb forrással rendelkeznek, s olyan szegény körzetekben találhatóak, ahol gyakori az erőszak és bűnözés is. Akik ide járnak iskolába, azokból nagy valószínűséggel munkanélküliek lesznek, és feltehetően szegénységben fognak élni életük hátralevő részében is – tulajdonképpen egyfajta tartós krízisállapotról lehet beszélni ezeknek az iskoláknak a kapcsán.

A jelen kötet, amelyben egy 1996 júniusában Los Angelesben, a University of California egy bizottsága (Research Committee on Sociology of Education of the International Sociological Association) által oktatásszociológusok számára szervezett háromnapos konferencia anyagát szerkesztették egybe, ezt a kérdéskört sajátos módon dolgozza fel. A témát tág értelmezési keretbe helyezi: nemcsak magát a jelenséget tárgyalja, hanem azt az oktatáspolitikát is, amely a 90-es évek oktatásügyi folyamatait formálta, sőt, azokat oktatásszociológiai, elméleti és módszertani megközelítéseket is, amelyek ezeket a folyamatokat (potenciálisan) elemezni képesek. A kötet ennél fogva többről szól, mint amit a főcíme ígér, egyszerre próbál elvégezni az elméleti-módszertani kérdések felvetésével valamiféle tudományos önreflexiót, illetve igyekszik mindjárt bemutatni saját irányadó elképzeléseinek a lehetőségeit is empirikus elemzések nyomán.

A könyv három nagyobb részből áll: az első a szociológia számára a városi oktatás kapcsán megfogalmazódó kihívásokat, valamint a felmerülő fontosabb elméleti és módszertani kérdéseket tárgyalja. A második rész empirikus kutatások eredményeit mutatja be, a harmadik rész pedig reflexiókat fűz a korábban felvetett kérdésekhez szakértők között a kérdésről zajló beszélgetések közlése formájában. A kötet lét-